Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

6
2023

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo‘jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko‘rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

1931
TDIU
TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 424 sahifa, 30-iyun, 2023-yil.

Bosh muharrir:
Sharipov Qo‘ng‘irotboy Avezimbetovich

Bosh muharrir o‘rinbosari:
Karimov Norboy G‘aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay’ati:
Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, “Nobel” mukofoti laureati
Salimov Oqil Umrzoqovich, O‘zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abdurahmonov Qalandar Xodjayevich, O‘zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a’zosi, Turkiya – O‘zbekiston do‘stlik jamiyati rahbari
Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining yoshlar, fan, ta’lim, sog‘liqni saqlash, madaniyat va sport masalalari bo‘yicha maslahatchisi o‘rinbosari
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O‘zR Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vaziri o‘rinbosari
Sharipov Qo‘ng‘irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori
Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dots., O‘zR Tabiat resurslari vaziri o‘rinbosari
Djumaniyazov Maqsud Allanazarovich, Qoraqalpog‘iston Resp. Tabiat resurslari qo‘mitasi raisi
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O‘zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Utayev Uktam Choriyevich, O‘zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig‘i o‘rinbosari
Ochilov Farxod, O‘zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo‘limi boshlig‘i
Eshov Mansur Po‘latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo‘yicha prorektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abdurahmanova Gulnora Qalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., “O‘IRIAM” ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo‘yicha prorektori
Karimov Norboy G‘aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori
Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasi professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do‘stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro “Nordik” universititi rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Po‘latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., “El-yurt umidi” jamg‘armasi ijrochi direktori o‘rinbosari
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Toxirov Jaloliddin Ochil o‘g‘li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o‘qituvchisi
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktaranti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o‘qituvchisi
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg‘ona davlat universiteti dotsenti

Ekspertlar kengashi:
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Imomqulov To‘lqin Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: “Ma’rifat-print-media” MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘zR Tabiat resurslari vazirligi, O‘zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

MUNDARIJA

Sanoat korxonalarida energiyadan foydalanish samaradorligini oshirishning asosiy yoʻnalishlari 6
Buzrukxonov Sardorxon Sarvarxon oʻgʻli, mustaqil izlanuvchi
Klasterlarni rivojlantirishda fermer xoʻjaliklarining strategik boshqaruvi 11
Karimova Nilufar, tayanch doktarant
Application of Information and Communication Technology to Promote Economic Development of Tourism Services in Uzbekistan 16
Peng Xinge, PhD Researcher
Oʻzbekistonda qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan samarali foydalanishning asosiy yoʻnalishlari 21
Xotamov Ibodulla Sadullayevich, i.f.n., professor, **Najmiddinov Yakhyo Fazliddin oʻgʻli,** kafedra assistenti
Suv taʼminot korxonalarida biznes jarayonlari boʻyicha boshqaruv hisobi tizimida hisob yuritishning xususiyatlari 28
Saidakbarov Xusniddin Abdisalomovich, PhD, katta oʻqituvchi
Oʻzbekiston ichki oziq-ovqat tovarlari bozorini toʻldirishning oʻziga xos xususiyatlari........31
Azlarova Munira Muhammad Amin qizi, tadqiqotchi
Assessing the Implementation of Sustainable Practices in Higher Education Institutions to Drive the Transition towards a Green Economy: A Management Perspective 40
Kuzikulova Dilfuza
Qualitative functional development in industrial production........49
Ziyayeva Mukhtasar Mansurdjanovna, TSUE, DSc, assistant professor
Temir yoʻl transportini mahalliylashtirishni moliyalashtirish mexanizmning hozirgi holati 54
Xamrayev Djamshid Panjiyevich, mustaqil tadqiqotchi
Enhancing Education Management for Green Development in Engineering Programs: Strategies, Challenges, and Outcomes........61
Eshbayev Oybek, Department of English Language
Exploring the Role of Effective Management Practices in Achieving a Sustainable Green Economy.....68
Rozikov Ravshan, Department of English Language
Enhancing Vocational Competence of Future Economists through English Language Lessons in the Context of the Green Economy........76
Kurbanova Nigina, Department of English Language
Empirical test of regional economic innovation and development along the Belt and Road 85
Kalonov Mukhiddin Bahritdinovich, professor
Shao Junling, PhD student, researcher
Analysis of the Impact of Cross border Investment and International Economic Integration........90
Zhao shenghan
Yashil iqtisodiyotni moliyalashtirishda bank moliya texnologiyalarining ahamiyati........96
Abduraximova Dilora Karimovna, PhD
Rivojlangan mamlakatlarda bilimlar iqtisodiyoti konsepsiyasidan samarali foydalanish yoʻnalishlari 101
Xasanxonova Nodira Isametdinovna, PhD
Biznes inkubator orqali kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini shakllantirishda "yashil logistika" tamoyillaridan foydalanish........107
Narzullayev Shodiyor Eshpulatovich, kafedra assistent
Innovatsion faoliyatning asosi – intelektual salohiyat 112
Kaxorova Anora Nusratovna, kafedra assistenti
Ijro hokimiyati organlari faoliyatini baholash mezonlari tushunchasi va turlari 118
Qahramon Usmanovich Umidullayev, yuridik fanlar boʻyicha falsafa doktori (PhD)
Temir yoʻl transportida mahalliylashtirishni moliyalashtirishning huquqiy asoslari........124
Xamrayev Djamshid Panjiyevich, mustaqil tadqiqotchisi
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari boʻyicha moliyaviy hisobot: tayyorlash va avtomatlashtirish 129
Tulayev Mirzakul Salamovich, dotsent
Oʻzbekistonda kichik tadbirkorlikni rivojlantirishning samarali yoʻllari 133
Sh. B. Babayev, dotsent; **M. R. Qulmetov,** dotsent
Sugʻurta kompaniyalari toʻlov qobiliyatini kengaytirish yoʻnalishlari 138
Gʻaniyev Shahriddin Vohidovich, professor, i. f. d. (DsC), **Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich**, i. f. f. d. (PhD)

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Повышении роли цифровой трансформации банков
в современном этапе развития экономики 144
Жиянова Наргиза Эсанбоена, к.э.н., проф., **Азимжонова Малика Шавкат қизи,** специалист первой категории
To'qimachilik korxonalarida tejamkor ishlab chiqarishni tashkil etishda
mehnat resurslari va ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanish samaradorligi 150
Yaxyayeva Inobat Karimovna, dotsent, PhD
Liquidity and recent changes of government securities market
in the United States, the United Kingdom and Japan 154
Kholikov Khamidulla Vaydulla ugli
"История экономических учений" как основная дисциплина
в подготовке конкурентоспособных кадров экономистов 160
Хакимов Назар Хакимович, доктор философских наук, профессор
The importance of strategic management and strategic leadership 166
Reyimberdiyev Baburbek Adilbek o'g'li
Exploring the Role of Higher Education in Fostering Green Economy Transition:
A Systematic Analysis of Curriculum Integration and Skill Development....................170
Xasanova Zarina, Department of English Language
Inson kapitalini joriy etish tizimi va xodimlar daromadi o'rtasidagi o'zaro ta'sir tahlili 178
M. O. Hamroqulov, katta o'qituvchi
Yetuk mutaxassis tayyorlash – kelajak uchun sarmoya...185
Farhod Bagibekovich Xalimbetov
Analysis of new established and liquidated enterprises as a basis for jobs
(On the example of Samarkand region) 188
Saidov Nurali Rakhimovich
Basing and forecasting the priorities of introducing innovative medical services in Khorezm region.193
S. M. Rakhimova
Оптимизации операционной стратегии и повышение экономического
потенциала хлопково-текстильных кластеров 197
Джурабаев Отабек Джурабаевич, доцент
Soliq to'g'risidagi qonunlarni buzganlik uchun yuridik javobgarlikka tortishning huquqiy asoslari....204
Hakimov Feruz Xurshid o'g'li, talaba
Hayot sug'urtasining rivojlanishi va uning ijtimoiy hayotdagi o'rni 207
Baratova Dinora Alisherovna, katta o'qituvchisi
Edge Computing texnologiyalari 213
Qulmatova S., PhD, katta o'qituvchi; **Karimov Botir,** katta o'qituvchi
Aksiyadorlik kapitalida davlat ulushini qisqartirish va xususiylashtirish holati 218
Mamatov Bahromjon Shavkatovich, PhD, dotsent
Xususiy maktablarning ijobiy imijini shakllantirishning nazariy jihatlari......................223
Odilova Sitora Sayfitdin qizi, katta o'qituvchi
Tomorqa xo'jaliklarida oziq-ovqat mahsulotlari yetishtirish hajmining prognoz ko'rsatkichlari 228
Saydullayeva Fotima Jozilovna, assistent
O'zbekiston sug'urta bozori rivojlanishining o'ziga xos xususiyati 235
Xasanov Xayrulla Nasrullayevich
O'zbekiston yoshlarida volontyorlik faoliyatini rivojlantirishning ijtimoiy-siyosiy
va huquqiy mexanizmlari: jahon va mahalliy tajriba 241
Qudratov Anvarmirzo Murodillayevich, siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Культурологический аспект преподавания русскоязычной литературы Казахстана в ВУЗе 247
Оспан Айзада Бейсенқызы, докторант 2 курса
Tijorat banklarida kreditlash riskini boshqarish holati tahlili....................................251
Mirzoyev Feruz Mamurjonovich, mustaqil izlanuvchi
Tijorat banklari aktivlarini diversifikatsiyalashning zamonaviy holati va tendensiyalari 259
Abdualim Abdujabbor o'g'li Abdurazzoqov, mustaqil tadqiqotchi
Significance and prospects of using economic-mathematical models
in analysis of our country's economic growth 267
Rasulov Jamshid Shokir o'g'li
Bank daromadlilik ko'rsatkichlariga makroiqtisodiy omillar ta'siri.............................274
Madraimov Xabibulla Madaminovich, assistent o'qituvchi

Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishning ilmiy konsepsiyalari 282
Mamatov Mamajan Axmadjonovich, i.f.n., dotsent
Qishloq xo'jalik mahsulotlari ishlab chiqarishni rivojlantirishning makroiqtisodiy barqarorligini ta'minlash 288
Ergashova Nargiza Boboxonovna, talaba
Budjet-soliq va pul-kredit siyosatini muvofiqlashtirishning nazariy yondashuvlari 296
Hakimjon Hakimov, tadqiqotchi
Innovatsion-brokerlik faoliyatini rivojlantirishda moliyaviy injiniringni ahamiyatini oshirish istiqbollari 301
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich, dotsent
O'zbekistonda inson kapitalini rivojlantirishda ta'lim xizmatlari bozorining ahamiyati 306
Babadjanova Malika Ruzimovna, assistent o'qituvchi
O'zbekiston sug'urtalovchilarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda qayta sug'urtaning roli 312
Kamilov Baxramjon Umardjonovich
Shaxs ma'naviy-axloqiy tarbiyasi hamisha muhim 317
Bekdavlat Aliyev, professor, falsafa fanlari doktori
Jismoniy shaxslar daromadini soliqqa tortishning zamonaviy tendensiyalari 321
O. T. Nurmatov, PhD
Milliy mahsulotning mazmuni, tarkibiy qismlari va harakat shakllarini tadqiq qilishning nazariy-uslubiy asoslari 327
Abdullayev Suyun Artiqovich, O'zbekiston jahon tillari universiteti prorektori
O'zbekiston Respublikasidagi yirik tijorat banklari kreditlash amaliyotining ekonometrik tahlil va natijalari 335
Kaxxarov Ulug'bek Xalmatovich, mustaqil izlanuvchi
Aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatda ichki nazorat va auditning xususiyatlari 346
Saidaxmedova Aida Mirzayevna, katta o'qituvchi
Yangi O'zbekistonda yog'-moy korxonalari personalini boshqarishni takomillashtirish 352
D. A. Azlarova, PhD
The Intersection of Sustainability and Economic Development: Balancing Environment and Business Needs 360
Kholikova Rukhsora Sanjarovna, PhD, **Izzatulloev Bakhodir Ubaydullo ugli,** student
Davlat-xususiy sheriklikni tashkil etishning huquqiy-institutsional mexanizmlari 364
Zuhra Abdikarimova, tayanch doktorant
Zamonaviy portfel nazariyasi asosida samarali portfelni shakllantirish 370
Sindarov Fazliddin Qahramonovich, kafedra assistenti
Iste'molchilarning qandolat mahsulotlariga bo'lgan talablarini raqamli platformalar orqali tadqiq qilish yo'llari 376
To'ychiyeva Vasila Faxriddin qizi, assistent
Investitsiya muhiti va faoliyati natijalarini baholash uslublari 381
B. K. Tuxliyev, professor
Sanoat korxonalarida resurslar salohiyatini tizimli tahlil qilish – korxonalarining iqtisodiy barqarorligini ta'minlash omili sifatida 386
Madraximova Gulasal Ro'zimboy qizi, PhD
Mintaqada kichik biznes va xususiy tadbirkorlik rivojlanishi tahlili (Xorazm viloyati misolida) 391
Aminboy Sa'dullayev, i.f.n, dotsent, **Dilshod Vaisov,** magistr, **Farhod Egamberganov,** magistr
Xizmatlar ko'rsatish korxonalarini soliqqa tortish amaliyoti va uni takomillashtirish 397
Pardayev Jamshid Muzaffarovich, tadqiqotchi
Asosiy kapitalga yo'naltirilgan investitsiyalar: yutuqlar, kamchiliklar va yechimlari 403
Muxitdinova Kamola Alisherovna, PhD
Directions of attracting foreign capital and specific characteristics of the eurobond transaction 407
Gafurov Olimjon, teacher, **Kholmuminov Humoyun,** teacher, **Abrueva Sevinch,** student,
Формирование международных систем бухгалтерского учета в условиях глобализации экономики 411
Ф. Т. Абдувахидов, доцент, **А. Ю. Нурмухаммедов,** доцент
Qishloqda turizmni tashkil etishning mamlakatimiz taraqqiyotiga ta'siri 417
Jo'rayeva Nargiza Abduvohidovna, dotsent
Public debt, poverty and economic growth of Uzbekistan 420
Mirzamakhmudov Marufjan Mahamadsharif ugli

YANGI O‘ZBEKISTONDA YOG‘-MOY KORXONALARI PERSONALINI BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH

Azlarova D.A.
PhD, TKXU
Talim sifatini nazorat qilish bo‘limi bosh mutaxassisi

Annotatsiya: maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida yog‘-moy korxonalari personalini boshqarish masalalari tadqiq qilingan. Unda O‘zbekistonda yog‘-moy korxonalari personalini boshqarishni raqamli strategiyasini ishlab chiqish va uni amaliyotga joriy etishga qaratilgan turli yondashuvlar tadqiq qilingan, muallifning ilmiy va amaliy xulosalari shakllantirilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli iqtisodiyot, yog‘-moy korxonalari personali, boshqauv, texnologiya, innovatsiya, ish haqi, daromad, lavozim, ma’lumotlilik.

Аннотация: в статье рассматриваются вопросы управления персоналом в масложировых предприятий в условиях цифровой экономики. Были изучены различные подходы к разработке и реализации цифровой стратегии управления масложировыми предприятиями в Узбекистане и сформированы авторские научные и практические выводы.

Ключевые слова: цифровая экономика, масложировые предприятия, персонал, управление, технологии, инновации, заработная плата, доход, прибыль, должность, образование.

Abstract: the article discusses topical issues of personnel management in fat-and-oil enterprises in the context of the development of the digital economy. Various approaches to the development and implementation of a digital strategy for managing fat-and-oil enterprises in Uzbekistan were studied and the author’s scientific and practical conclusions were formed.

Key words: digital economy, fat and oil enterprises, personnel, management, technology, innovation, wages, income, profit, position, education.

KIRISH

Yog‘-moy sanoati O‘zbekistonning agrosanoat majmuasining jadal rivojlanayotgan va eksportga yo‘naltirilgan tarmog‘idir. Shu bois, iqtisodiy va geosiyosiy vaziyatning o‘zgarishi, savdo va logistika yo‘nalishlarining uzilishi, ekologiya, yashil iqtisodiyot bilan bog‘liq muammolarning mavjudligi, yog‘-moy sanoatining oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlashdagi strategik ahamiyatini ortiradi.

Hozirgi kunda, moyli ekinlar selektsiyasi va urug‘chiligini rivojlantirish, ularni yetishtirish va qayta ishlashning zamonaviy texnologiyalaridan foydalanish, yog‘-moy sanoatining mutanosib rivojlanishini ta’minlash masalalari institutsional tatbiq etilmoqda.

Bu o‘z navbatida kasbiy vakolatlar darajasini oshirish va yog‘-moy sanoatida kadrlarni qayta tayyorlash masalasini ko‘rib chiqishni taqozo etadi.

Ma’lumki, yog‘-moy sanoati o‘z ichiga moyli o‘simlik ekinlarini yetishtirish, o‘simlik moylarini ishlab chiqarish va qayta ishlash, iste’mol qilinadigan va sanoat o‘simlik moylari, xususan, margarinlar, mayonez, glitserin, distillangan yog‘ kislotalari, yuvish vositalarini ishlab chiqarishni oladi. Shuningdek, yog‘-moy sanoati mamlakat qishloq xo‘jaligi uchun yuqori oqsilli ozuqani yetkazib beruvchi tarmoqlardan biridir.

Respublikamizda 90-yillarning boshlarida yog‘-moy sanoatida yog‘ ishlab chiqaradigan 19 ta korxona faoliyat yuritgan, ularning umumiy ishlab chiqarish quvvati yiliga 3,6 million tonna paxta urug‘ini tashkil etgan. Ammo ishlab chiqarish quvvatining juda katta bo‘lishiga qaramay, uskunalarning yetishmasligi va qayta ishlash amaliyotining yo‘qligi sababli ushbu korxonalarda boshqa turdagi yog‘li o‘simliklarni qayta ishlash imkoniyati mavjud bo‘lmagan.

So‘nggi yillarda respublikamiz hukumati tomonidan yog‘-moy sanoatini rivojlantirishga katta e’tibor berildi. Yog‘-moy sanoati korxonalarining texnologik jihozlari paxta chigitlarini qayta ishlashga moslashgan bo‘lishiga qaramay, soya yog‘ini ham qayta ishlash texnologiyasini o‘zlashtirdi. Mahalliy noan’anaviy moyli o‘simliklarni yetishtirish va qayta ishlash texnologiyasi asta-sekinlik bilan bo‘lsa-da, rivojlandi, kungaboqar, zig‘ir, kunjut va meva yog‘larini ishlab chiqarish yo‘lga qo‘yildi.

Bugungi kunda “O‘zyog‘moysanoat” uyushmasi tarkibida 80 dan ortiq korxonalar faoliyat ko‘rsatmoqda. Ma’lumotlarga ko‘ra, 2019–2022-yillarda “O‘zyog‘moysanoat” uyushmasi tarkibiga kiruvchi korxonalarda qiymati 2260,7 mlrd. so‘mga teng bo‘lgan (916,0 mlrd. so‘mi korxonalarning o‘z mablag‘lari, 938,0 mlrd. so‘mi tijorat banklari kreditlari va 49 mln. AQSh dollariga teng xorijiy investitsiyalar) jami 144 ta investitsiya loyihasi amalga oshiriladi. Bu loyihalarning 70 tasi o‘simlik moyi, 28 tasi omuxta yem, 1 tasi soya oqsili, 31 tasi boshqa mahsulotlarishlab chiqarish, 3 tasi zamonaviy sig‘imlar tashkil etish va 2 tasi asbob-uskunalar ishlab chiqarish bo‘yicha tashkil etilmoqda. Buning natijasida quyidagi natijalarga erishish ko‘zda tutilgan:

- 4357 ta yangi ish o‘rinlari barpo etish, 8 ta yangi turdagi yog‘-moy mahsuloti ishlab chiqarishni yo‘lga qo‘yish, tayyor mahsulotlar tannarxini 15 %ga arzonlashtirish, energoresurslar sarfini 20 %ga tejash, mahsulot ishlab chiqarish hajmini 1,5 barobarga oshirish;
- yog‘-moy mahsulotlari eksportini 2 barobarga oshirish. Bu tadbirlarning amalga oshirilishi yog‘-moy sanoati korxonalarini barqaror sur’atlar bilan rivojlanishiga olib keldi.

Yog‘-moy sanoati korxonalari faoliyati ko‘p jihatdan rahbarlarga, ularning boshqaruv sohasidagi professional mahoratiga bog‘liq.

Bugungi kunda mamlaktimizda “Raqamli O‘zbekiston-2030” dasturi[1] hayotga tatbiq etilgan va “Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni keng joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4699-son Qarori[3] qabul qilingan. Unga ko‘ra, 2023-yilga kelib raqamli iqtisodiyotning mamlakat yalpi ichki mahsulotidagi ulushi 2 baravarga ko‘paytirilishi rejalashtirilgan.

Yog‘-moy sanoati korxonalarida ishlab chiqarish va boshqaruv jarayonlarini avtomatlashtirish bo‘yicha mavjud axborot tizimini optimallashtirish hamda CRM-tizimini takomillashtirish, loyihalarni boshqarish va xodimlar KPI darajasini baholash bo‘yicha axborot tizimini joriy etish, xodimlar bilan ishlash bosqichlarini to‘liq funksional kuzatish uchun xodimlarni boshqarishning yagona tizimi (HR)ni joriy qilish masalalari ustivor sanaladi.

Bu borada Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyev Oliy Majlisga Murojaatnomada “Taraqqiy etgan mamlakatlarda yalpi ichki mahsulotning 50 foizidan ortig‘i “bilimlar iqtisodiyoti” hisobidan, ya’ni, innovatsiyalar va yuqori malakali kadrlar tomonidan yaratilayotgani buni yaqqol isbotlamoqda”[5] deb ta’kidlab o‘tganlar.

Mamlakatimizda yog‘-moy sanoati korxonalarida personalni boshqarish jarayoni ish rejasini ishlab chiqish, mehnat faoliyatini amalga oshirish uchun ularni birlashtirish, ish jarayonlariga rahbarlik qilish, korxonaning alohida bo‘linmalari va xodimlari ishini muvofiqlashtirish, ish jarayonini nazorat qilish hamda sohada xalqaro standart me’yorlarini talab darajasida biladigan malakali mutaxassislar yetishmasligi kabi muammolarning mavjudligi boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etishni talab qiladi.

Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasida «...mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga muvofiq yuqori malakali kadrlarni tayyorlash...»[2] vazifalarida belgilab berilgan. Mazkur vazifalarning samarali ijrosi respublikamiz korxonalarida personalni boshqarish mexanizmini yanada takomillashtirish, korxonalarni tajribali, yuqori malakali kadrlar bilan ta’minlash va boshqarish samaradorligini oshirishni taqozo etadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Yog‘-moy sanoati korxonalarining eng qimmatbaho resurs manbai bu uning ishchi va xodimlari hisoblanadi. Yog‘-moy sanoati korxonalari personalini boshqarish masalasi aksariyat korxonalar uchun eng ustuvor masalalardan sanaladi, chunki personalni samarali boshqarish orqali rentabellik va raqobatbardoshlik oshadi.

Personalni samarali boshqarish – bu tashkilotning boshqaruv xodimlarining maqsadli faoliyati, shu jumladan kadrlar siyosati kontseptsiyasi va strategiyasini, xodimlarni boshqarish tamoyillari va usullarini ishlab chiqishga asoslanadi. Personal menejmenti kadrlar siyosatini va boshqaruvini tizimli shakllantirish, tashkilotning kadrlarga bo‘lgan ehtiyojini aniqlash, personal faoliyati bo‘yicha operatsion dasturni rejalashtirish, ishlab chiqish, xodimlarni marketing, kadrlar salohiyatini aniqlash va takomillashtirishdan iborat.

Aynan shuning uchun ham personalni boshqarish masalasida bir qator xorijiy va maxalliy iqtisodyai olimlarimiz tadqiqiotlar olib borishgan.

Maqolada “Personalni boshqarish” tushunchasining bir nechta ta’riflarini ko‘rib chiqamiz. Rossiyalik iqtisodchi V. A. Dresvyannikov ushbu atamani boshqaruv faoliyati funktsiyalaridan biri sifatida ko‘rib chiqadi, uning fikricha, “personalni boshqarish – bu boshqaruv faoliyatining o‘ziga xos funktsiyasi, uning asosiy obyekti ma’lum ijtimoiy guruhlarga kiruvchi shaxsdir»[6].

V. Vesninning ta’rifi P. Egorshinning talqini bilan umumiy xususiyatlarga ega: «bu insonni uning atrof-muhitida boshqarish, uning intellektual va jismoniy imkoniyatlaridan samarali foydalanish uchun sharoitlarni ta’minlash, mehnat munosabatlarini mustahkamlash, rag‘bat (motivatsiya) va xodimlardan maksimal daromad» [7; 8]. Ushbu ta’riflarda xodimlarni boshqarish insonning shaxsiga qaratilgan; bu ta’rifda personal menejmentining mohiyati to‘liqroq ochib beriladi, uning xarakterli xususiyatlari aniqlanadi.

TARAQQIYOT ПРОГРЕСС PROGRESS

Y.G. Odegov tomonidan kontseptsiyaning batafsil talqini beriladi: “personalni boshqarish – bu tashkilot rahbariyatining personalni psixologik, huquqiy, iqtisodiy va ijtimoiy usullardan foydalangan holda menejerlar va xodimlarni boshqarish tizimi hisoblanadi, unda mutaxassislar bilan ishlash samaradorligini oshirish orqali tashkilot samaradorligini oshirishga qaratilgan faoliyat sohasi deb qaraladi» [9]. Ushbu ta’rif tashkilot faoliyati va uning ishchi kuchi ishi o‘rtasidagi bog‘liqlikni aks ettiradi. Ta’kidlanishicha, aynan xodimlar samaradorligini oshirish orqali umuman tashkilot samaradorligi oshadi.

O‘zbekistonlik iqtisodchi olim akademik Q. X. Abduraxmonov mehnat resurslari, ularning shakllanishi va o‘ziga xos xususiyatlari, ulardan oqilona va samarali foydalanishning nazariy jihatlarini keng asoslab bergan. Q. H. Abdurahmonov personalni boshqarishga alohida xodim va umuman korxona manfaatlarini ta’minlash maqsadida inson salohiyatidan samarali foydalanishga qaratilgan tashkiliy, ijtimoiy-iqtisodiy, psixologik, axloqiy va huquqiy munosabatlar tizimidir [10] deb ta’kidlaydilar.

Korxonalarda personalni boshqarishda mehnat resurslari rentabelligining omilli tahlili M.Q. Pardayev, I.T. Abdukarimov, B.I. Isroilovlar [11] tomonidan atroflicha tadqiq etilgan va ular mehnat resurslari rentabelligiga ta’sir etuvchi quyidagi omillarni aniqlagan:

- ishlab chiqarilgan mahsulot hajmi;
- xodimlarning umumiy soni;
- oliy ma’lumotli xodimlar soni;
- o‘rta maxsus ma’lumotli xodimlar soni;
- o‘rta ma’lumotli xodimlar soni;
- to‘liqsiz o‘rta ma’lumotli xodimlar soni.

Yuqoridagi talqinlarni umumlashtirib aytishimiz mumkinki, personal menejmenti – bu kadrlar bilan ishlashni tashkil qilishning o‘zaro bog‘liq texnikasi, shakllari, usullari to‘plamidir va ular:

birinchidan, tashkilotning boshqaruv xodimlari nomidan o‘tkaziladi;

ikkinchidan, xodimning jismoniy va intellektual imkoniyatlaridan samarali va to‘liq foydalanish uchun shart-sharoitlarni ta’minlashga qaratiladi;

uchinchidan, tashkilotning ish faoliyatini yaxshilashga va samaradorligini oshirishga qaratiladi.

Shunday qilib, ba’zi mualliflar texnik, ma’muriy yoki shaxsiy madaniy quyi tizimlarni quyi tizim sifatida ajratadilar. Boshqalari korxonalarni boshqarishda ikki qismni ajratib ko‘rsatadilar: faoliyatni boshqarish va inson resurslarini boshqarish. Mualliflarning aksariyati personalni boshqarish tizimining xususiyatlarini korxona umumiy boshqaruvining quyi tizimi sifatida ko‘rib chiqadilar va quyidagilarni ta’kidlaydilar: obyekt va subyekt, tizimning maqsadlari, vazifalari, uning funktsiyalari va tuzilishi, ishlash tamoyillari va usullari.

Korxona xodimlarini boshqarish tizimining predmeti va obyektini ko‘rib chiqamiz. Personalni boshqarish subyekti – bu yechimlarni bevosita ishlab chiqadigan va amalga oshiradigan menejer yoki boshqaruv apparati xodimi. Xodimlarni boshqarish obyekti menejment yo‘naltirilgan element. Bunday holda, bu alohida ishchilar yoki jamoalar hisoblanadi.

Yuqorida keltirilgan ta’riflarga asoslanib, fikrimizcha, personalni boshqarish korxona va tashkilotlarda faoliyat ko‘rsatayotgan personaldan korxonaning ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan rivojlantirish yo‘lida samarali foydalanish nazarda tutilib amalga oshiriladigan amaliy faoliyat turi sifatida qaralishi lozim.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu maqolaning nazariy va uslubiy asosi sifatida umumiqtisodiy adabiyot hamda ilmiy maqolalar, iqtisodchi olimlarning ilmiy ishlari, yog‘-moy sanoatida personalni boshqarishni takomillashtirishda olimlar va soha vakillari bilan suhbat, ularning yozma va og‘zaki fikr-mulohazalarini tahlil qilish, ekspert baholash, jarayonlarni kuzatish, iqtisodiy hodisa va jarayonlarga tizimli yondashuv, muallif tajribalari bilan qiyosiy tahlil o‘tkazish orqali tegishli yo‘nalishlarda xulosa, taklif va tavsiyalar berilgan. Mavzuni o‘rganish jarayonida umumiqtisodiy usullar bilan bir qatorda ma’lumotlarni tizimlash bo‘yicha mahsus yondoshuvlar, ya’ni taqqoslash, nazariy va amaliy materiallarni jamlash hamda tizimli tahlillash kabi usullar qo‘llanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Yog‘-moy sanoati korxonalarida personalni boshqarish bu bir qator o‘zaro bog‘liq yo‘nalishlar va faoliyat sifatida amalga oshiriladi, korxonada xodimlarini shakllantirish, rivojlantirish va ulardan foydalanishga ta’sir etish mexanizmlari, tamoyillari, shakllari va usullari ishlab chiqiladi.

Ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekistonning yog'-moy sanoatida umumiy qiymati 155 million dollar bo'lgan 26 ta investisiya loyihasi amalga oshiriladi, shundan, 32 million dollari to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalardir [16].

Bu mamlakatning yog'-moy korxonalari ishlab chiqarish quvvatlarining o'zgarishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Agar 2021-yilda asosiy e'tibor paxtani qayta ishlashga qaratilgan bo'lsa, 2022–2023-yillarda kungaboqar, soya va boshqa moyli ekinlarni qayta ishlash ulushini ortishiga xizmat qiladi.

"O'zyog'moysanoat" aksiyadorlik jamiyati ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekiston Respublikasida 362 ta yog'-moy korxonasi faoliyat yuritmoqda. Mavjud quvvatlar yiliga 450 ming tonna o'simlik yog'i, 64 ming tonna margarin mahsulotlari, 109 ming tonna kir sovun ishlab chiqarish imkonini bermoqda [16].

2022-yilda yog'-moy korxonalari tomonidan 6,13 trillion so'm miqdorida sanoat mahsulotlari ishlab chiqarilib, bu borada o'tgan yilga nisbatan 108,2 foiz o'sish sur'atiga erishilgan. Jumladan:

- 201 ming tonna o'simlik moyi (o'sish sur'ati 103,6 foiz);
- 25,5 ming tonna margarin mahsulotlari (o'sish sur'ati 105,5 foiz);
- 18,9 ming tonna xo'jalik sovuni (o'sish sur'ati 105,1 foiz);
- 354 ming tonna shrot (o'sish sur'ati 112 foiz);
- 238,1 ming tonna sheluxa (o'sish sur'ati 107,3 foiz);
- 98,7 ming tonna omuxta yem (o'sish sur'ati 112,5 foiz) ishlab chiqarildi.

Shuningdek, 441 milliard so'mlik boshqa mahsulotlar tayyorlandi va xizmatlar ko'rsatildi.

Shu o'rinda davlatimiz rahbari Sh.M. Mirziyoyevning Oliy Majlis va O'zbekiston xalqiga Murojaatnomasida "Navbatdagi masala – 2023-yilda tayyor mahsulotlar eksportini qo'shimcha 4 milliard dollarga oshirish asosiy maqsadimiz bo'ladi.

Bu yil boshlangan "Yangi O'zbekiston – raqobatbardosh mahsulotlar yurti" dasturi o'z samarasini bermoqda. Umuman, 2023-yilda eksport hajmi tariximizda ilk bor 23 milliard dollardan ortadi", deb ta'kidlab o'tganlari bu borada amalga oshiriladigan ishlar ko'lamining kattaligini bildiradi.

Xususan, "O'zyog'moysanoat" uyushmasi tizimidagi korxonalar tomonidan 2022-yilda prognozdagi 23,0 million AQSh dollari o'rniga 39,3 million AQSh dollari miqdorida yog'-moy mahsulotlari eksporti amalga oshirilgan. Natijada mahsulot eksporti bo'yicha joriy yilga belgilangan prognoz ko'rsatkichi 171 foizga bajarilishi ta'minlangan [17].

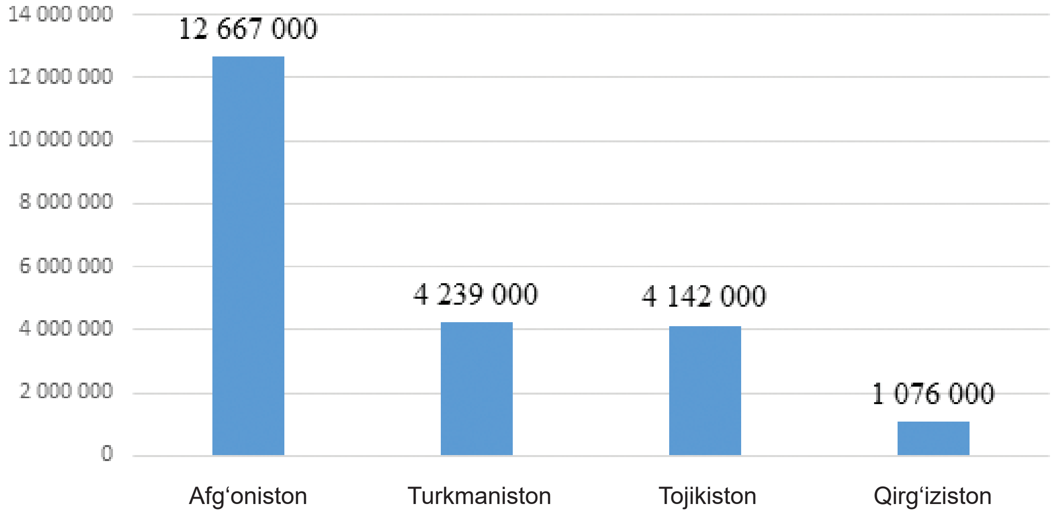

1 - r a s m: "O'zyog'moysanoat" uyushmasi tizimidagi korxonalarining 2022-yilda yog'-moy mahsulotlari eksporti haqidagi ma'lumoti, (ming dollar)

Ushbu davrda yog'-moy mahsulotlari asosan quyidagi davlatlarga eksport qilingan(1-rasm):
Afg'oniston – 25 million 667 ming dollar.
Turkmaniston Respublikasi – 4 million 239 ming dollar.
Tojikiston Respublikasi – 4 million 142 ming dollar.
Qozog'iston Respublikasi – 1 million 553 ming dollar.
Qirg'iziston Respublikasi – 1 million 76 ming dollar.

Bundan tashqari, Rossiya, Gruziya, BAA, Mongoliya, AQSh, Niderlandiya, Singapur, Iroq, Turkiya va Ozarbayjon kabi davlatlarga ham yog'-moy mahsulotlari eksporti amalga oshirilgan.

TARAQQIYOT ПРОГРЕСС PROGRESS

Hozirgi kunda yurtimizda 240 tadan ziyod katta va kichik yog‘-moy korxonalari mavjud bo‘lib, ular tomonidan yiliga 60 turdagi va 200 dan ortiq assortimentdagi yog‘-moy mahsulotlari ishlab chiqarilmoqda. Korxonalardan 80 tasida o‘simlik moyi, 38 tasida margarin mahsulotlari, 25 tasida mayonez, 94 tasida xo‘jalik va atir sovun va 3 tasida distillangan glitserin mahsulotlari ishlab chiqarmoqda. Ishlab chiqarilayotgan yog‘-moy mahsulotlari UZTR 520-023:2017:2017 «Yog‘-moy mahsulotlari xavfsizligi to‘g‘risida»gi texnik reglament talablariga to‘liq javob beradi. Korxonalarda ISO 9001:2015 va ISO 22000 xalqaro sifat standartlari joriy etilgan.

Shuningdek, o‘rik, uzum, qovoq, tarvuz, anor, zig‘ir va kunjutdan yiliga 62 ming tonna noan’anaviy xom ashyo olish va uni qayta ishlash hisobiga 16 ming tonnadan ziyodroq shifobaxsh moy ishlab chiqarish imkoniyati mavjud [12].

Yog‘-moy korxonalarini har tomonlama rivojlantirish, yangi zamonaviy texnologiyalar bilan jihozlash va sohada yagona siyosat yuritilishini ta’minlash maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 16-yanvardagi PQ-4118-sonli «Yog‘-moy tarmog‘ini yanada rivojlantirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar va sohani boshqarishda bozor mexanizmlarini joriy etish to‘g‘ri-sida»gi qarori [4] qabul qilingan bo‘lib, mazkur qarorga asosan O‘zbekiston Respublikasi yog‘-moy sanoati korxonalari uyushmasi tashkil etilgan.

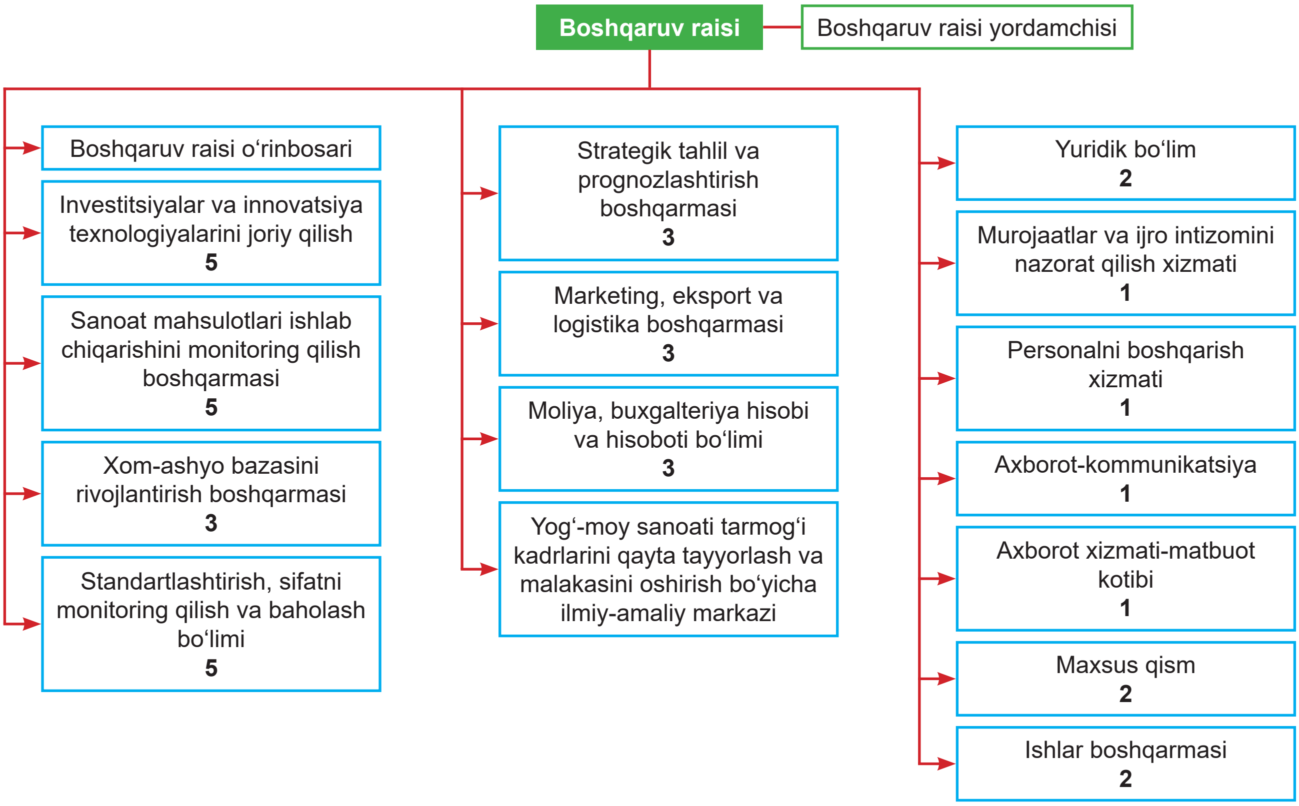

2 - r a s m: “O‘zyog‘moysanoat” uyushmasi ijro apparati tashkiliy tuzilmasi [12]

1-rasm ma’lumotlaridan boshqaruv xodimlarining umumiy soni 35 ta ekanligini ko‘rishimiz mumkin. Xususan, “O‘zyog‘moysanoat” uyushmasida bitta boshqaruv raisi o‘rinbosari va unga bo‘ysinuvchi investitsiyalar va innovatsiya texnologiyalarini joriy qilish boshqarmasida 5 ta xodim, Sanoat mahsulotlari ishlab chiqarishini monitoring qilish boshqarmasida 5 ta xodim, xom-ashyo bazasini rivojlantirish boshqarmasida 3 ta xodim, standartlashtirish, sifatni monitoring qilish va baholash bo‘limida 2 ta xodim faoliyat yuritadi.

Strategik tahlil va prognozlashtirish boshqarmasida 3 ta xodim, marketing, eksport va logistika boshqarmasida 3 ta xodim, moliya, buxgalteriya hisobi va hisoboti bo‘limida 3 ta xodim faoliyat yuritadi va yog‘-moy sanoati tarmog‘i kadrlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish bo‘yicha ilmiy-amaliy markazi faoliyati yo‘lga qo‘yilgan.

Shuningdek, yuridik bo‘limda 2 ta, murojaatlar va ijro intizomini nazorat qilish xizmati, personalni boshqarish, axborot-kommunikatsiya, axborot xizmati-matbuot kotibi, maxsus qism va ishlar boshqarmasida bittadan xodim faoliyat yuritmoqda.

Shuni alohida ta’kidlash zarurki, “O‘zyog‘moysanoat” uyushmasida yordamchi (xizmat ko‘rsatuvchi va texnik) xodimlar soni me’yoriy-huquqiy hujjatlar asosida belgilanadi. “O‘zyog‘moysanoat” uyushmasi tarkibida 10 mingdan ziyod 18 yoshdan 30 yoshgacha bo‘lgan yoshlar faoliyat olib bormoqda. Ularning 22 foizi boshqaruv lavozimlarida xizmat qilmoqda [14].

Yuqorida aytib oʻtilganidek, “Oʻzyogʻmoysanoat” uyushmasi tarkibida yogʻ-moy ishlab chiqaradigan 240 dan ortiq korxonalar faoliyat yuritib, ular 15 mingga yaqin odamni ish bilan taʼminlagan.

2-rasm maʼlumotlari asosida inobatga olib, “Oʻzyogʻmoysanoat” uyushmasida kadrlarni tayyorlashga boʻlgan real ehtiyojni va istiqbolli yoʻnalishlarni aniqlash, mutaxassislarni tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish boʻyicha oʻquv dasturlarini takomillashtirishda ishtirok etish, mazkur sohada ilmiy-tadqiqot ishlarini chuqurlashtirish zarur.

Jahon bozorida noanʼanaviy moylar xaridorgirligi va narxining yuqoriligini hisobga olsak, mahalliy yogʻ-moy mahsulotlari ishlab chiqaruvchilar uchun ulkan imkoniyat ekanligidan dalolat beradi. Shu bois Oʻzyogʻmoysanoat uyushmasi tomonidan meva danaklari va poliz mahsulotlari urugʻlarini qayta ishlashga ixtisoslashgan 5 ta kichik korxona tashkil qilingan [12].

Hozirda, noanʼanaviy yogʻ-moy mahsulotlarini koʻpaytirish va boshqaruv samaradorligini oshirish maqsadida yogʻ-moy sanoati korxonalarini raqamli texnologiyalar bilan qurollantirish zarur. Buning uchun, ishchilarni informatsion texnologiyalarga oʻqitish va malakasini oshirish, ishlab chiqarish, taʼlim va fan integratsiyasini taʼminlash, ish bilan taʼminlangan mutaxassislarni davriy ravishda malakasini oshirib borishni taʼminlash zarur.

Shuningdek, yogʻ-moy tarmogʻini boshqarishning yagona tizimining yoʻlga qoʻyilmaganligi, xususan tarmoqda personalni boshqarishni samarali mexanizmi yoʻlga qoʻyilmaganligi, ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar sifatini nazorat qilish mexanizmining samarasizligi bilan bogʻliq muammolarning mavjudligi ilgʻor texnologiyalarni oʻzlashtirishga, investitsiyalarni jalb qilish va tarmoqning jadal rivojlanishiga salbiy taʼsir koʻrsatmoqda.

Xom ashyo bazasining chegaralanganligi oqibatida tarmoq korxonalarining ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanish darajasi 50 foizdan oshmaydi, bu davlat ishtirokidagi yogʻ-moy korxonalar faoliyatining samaradorligi va raqobatbardoshligining pasayishiga olib kelmoqda [4].

Binobarin, “Oʻzyogʻmoysanoat” uyushmasi faoliyatining asosiy yoʻnalishlari boʻlib, moyli xom ashyolarni qayta ishlash, yogʻ-moy mahsulotlarini ishlab chiqarishga ixtisoslashgan korxonalarni yagona kompleksga birlashtirish, tarmoqni rivojlantirishning oʻrta va uzoq muddatli dasturlarini ishlab chiqish hamda uni amalga oshirish, ichki bozorni sifatli, narx boʻyicha raqobatdosh yogʻ-moy mahsulotlari bilan taʼminlash, yogʻ-moy sohasida faol investitsiya siyosatini yuritish, investitsiyalarni, shu jumladan, toʻgʻridan-toʻgʻri xorijiy investitsiyalarni keng jalb etish, ishlab chiqarishni modernizatsiyalash va mavjud muammolarni tahlil qilish va ularni bartaraf etish hisoblanadi.

Bundan tashqari, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 16-yanvardagi PQ-4118-sonli “Yogʻ-moy tarmogʻini yanada rivojlantirish boʻyicha qoʻshimcha chora-tadbirlar va sohani boshqarishda bozor mexanizmlarini joriy etish toʻgʻrisida”gi qarorining [4] 13-bandiga asosan “Yogʻ-moy sanoati tarmogʻi kadrlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish ilmiy-amaliy markazi” tashkil etilib, 2019-yilda ilmiy-amaliy markazda 203 nafar mutaxassislar oʻz malakalarini oshirgan. Ilmiy markazning masʼul xodimlari “Oliya”, “PET agro oil”, “Hayot xusni” kabi bir qator korxonalarda xizmat safarida boʻlib, mutaxassislari uchun oʻquv mashgʻulotlari oʻtkazgan. Shuningdek, kichik yogʻ-moy korxonalariga sinov laboratoriyalarini tashkil etishda va ularda faoliyat koʻrsatayotgan mutaxassislar malakasini oshirish amaliy yordam koʻrsatilgan. Markaz tomonidan yogʻ-moy korxonalariga texnika xafsizligi talablarini taʼminlash, yordamchi materiallar sarfini belgilash, nostandart texnikalarni qayta ishlashda zarur boʻladigan texnologik rejimlarni tanlash, xodimlarni atestatsiyadan oʻtkazish ishlarini tashkil etish hamda texnologik reglamentlarni ishlab chiqish boʻyicha xizmatlar koʻrsatilgan [13].

Oʻzbekistonda yogʻ-moy sanoati sohasini kompleks rivojlantirishning sakkizta ustuvor vazifasi belgilab olingan, jumladan:

- har bir rahbar-xodim uchun Murojaatnomada keltirilgan vazifalarni oʻzlashtirishni ish dasturi etib belgilash;
- butun dunyoda davom etayotgan koronavirus pandemiyasi davrida ham ishlab chiqarish korxonalarining uzluksiz va samarali faoliyat koʻrsatishini taʼminlash;
- sohada faoliyat yuritayotgan va bilim olayotgan yoshlarni har tomonlama qoʻllab-quvvatlash jumladan, oliy oʻquv yurtlari va ishlab chiqarish korxonalari integratsiyasi jarayoniga jiddiy eʼtibor qaratish;
- iqtisodiyotimizdagi tarkibiy oʻzgarishlar, islohotlarda faol ishtirok etgan xolda sogʻlom raqobat muhitini takomillashtirish;
- raqobatbardosh texnologiyalarni rivojlantirishga qaratilgan investitsiya loyihalar salmogʻini oshirish;
- oziq-ovqat xavfsizligi va sifatli mahsulotlar ishlab chiqarish borasida korxonalar bilan izchil tadbirlarni olib borish;
- kichik va xususiy sektor korxonalarining rivojlanishiga har tomonlama koʻmaklashish;
- ishlab chiqarishga raqamli texnologiyalarni joriy etgan holda korruptsiyaning har qanday koʻrinishiga murosasiz munosabatda boʻlish masalalari shular jumlasidan hisoblanadi.

Yog‘-moy sanoati korxonalarida samaradorlikni ta’minlash resurslar cheklangan sharoitda sarf qilingan xarajatlar evaziga mahsulot yaratilishiga qarab korxonaning iqtisodiy taraqqiyot darajasini belgilaydi. Shuning uchun ham individual, jamoa, qolaversa, davlat miqyosida qaror qabul qilishda sotsial vazifalarni hal qilishda samaradorlikni ta’minlanishiga diqqat qaratish obyektiv zaruriyatga aylanadi.

Hozirgi kunda raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi jarayonida masofadan mehnat qilish imkoniyatini ham yaratildi. Shuni alohida ta’kidlash zarurki, masofaviy mehnatning tarqalishini cheklab turadigan omillar qatoriga quyidagilar kiradi:

- dastlabki joriy qilish jarayonida IT infratuzilmasi va dasturiy ta’minot xarajatlari ortishi;
- bir nechta ulangan qurilmalar bilan tarmoqni boshqarishning murakkabligi;
- qo‘shimcha xavfsizlik talablari, kompaniya xavfsizlik xizmatlarining qarshiliklari;
- faoliyatning ayrim sohalarida masofadan turib ishlashning imkoni yo‘qligi;
- ish beruvchilar orasida keng tarqalgan stereotip: samarali ish bu - ofis ishi;
- ko‘plab ish beruvchilar aniq biznes jarayonlarini yaratishga qodir emasligi va istamasligi;
- samarali KPI tizimi va motivatsiyasining yo‘qligi;
- xodimlarning sodiqligi va korporativ madaniyatiga qo‘shilmaslik haqida tashvishlar.

Shu bilan birga, raqamli iqtisodiyot sharoitida masofadan turib ishlash amaliyotiga umumiy ijobiy baho ham berish mumkin, xususan ish beruvchilar tomonidan xodimlarga quyidagi qulayliklar yaratilishi mumkin:

- korxona xarajatlarini tejash;
- ish joyiga bog‘lanmagan holda yaxshi mutaxassis tanlab olish imkoniyati;
- xorijiy mutaxassislar va uzoqdagi mijozlar bilan masofaviy ishlash, bu xizmat safariga borishdan ancha arzonga tushadi;
- bevosita yaqin muloqotda ishlaydigan yuqori malakali mutaxassislar yordamida yanada sifatliroq xizmat ko‘rsatish;
- mehnat samaradorligi, mijozlarga tunu-kun xizmat ko‘rsatish;
- ish joyiga borish uchun vaqt sarflanmaydi (yo‘ldagi tirbandlik, ob-havo sharoitlari), ish beruvchi uchun elektr energiyasi va ofis binolari ijarasida, ish joyini jihozlash borasida tejash.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Respublikamizda hozirgi kunda yog‘-moy sanoati korxonalarining umumiy iqtisodiy va moliyaviy barqarorligi, to‘lov qobiliyatini o‘rganish natijalari mazkur korxonalarda boshqaruvni innovatsion takomillashtirish va uni moliyaviy mablag‘lar bilan ta’minlashning ichki manbalari yildan-yilga kamayib bormoqda.

Ammo yog‘-moy sanoati korxonalarining bozordagi mavqei va barqaror iste’molchilar segmentiga ega ekanini hamda yildan-yilga to‘la quvvat bilan ishlash imkoniyati mavjudligini hisobga olganda, tarmoqning innovatsion boshqaruvini yo‘lga qo‘yish imkoniyati mavjudligini asoslab beradi. Bu borada, yog‘-moy sanoati korxonalaridagi ma’nan va jismonan eskirgan asosiy vosita va jihozlar korxonani kelajakda to‘la quvvat bilan ishlashiga monelik qilishini hisobga olib, tarmoqni boshqarishda yangi innovatsion loyihalarni ishlab chiqish va amaliyotga tadbiq etilishini amalga oshirish zarur.

Xulosa qilib aytganda, yog‘-moy sanoati korxonalarida raqamli iqtisodiyot sharoitida personalni boshqarish tizimining o‘ziga xos yo‘nalishlari quyidagilarda namoyon bo‘ladi:

- korxonada mehnat unumdorligini oshishi;
- inson kapitali, mehnat sharoiti, mehnat jarayonlarini loyihalashtirish, mehnatni me’yorlashtirish, personal sonini rejalashtirishn optimallashtirish;
- kadrlarni tanlash, o‘qitish va attestatsiyadan o‘tkazish jarayonlarini rivojlantirish;
- personalni motivatsiyalash va rag‘batlantirishni oshirish;
- mehnat haqi va daromadlarini shakllantirish;
- ishchilarning jamoadagi o‘zaro munosabatlarini mustahkamlash;

- personalni boshqarishda marketing tadqiqotlarini olib borish;
- personal konrolingini yuritish;
- personalni boshqarishni tashkil etish va takomillashtirish.

Shundan kelib chiqib, personalni boshqarish tizimini ikki qismga bo'lish mumkin:

1. Personalni boshqarishning iqtisodiy tizimi, bu jarayonda ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish muammolari, taqsimot, moddiy boyliklarini ayriboshlash va iste'mol qilish muammolari yetakchilik qiladi;
2. Personalni boshqarishning ijtimoiy tizimi, ya'ni personalni rivojlantirish masalalari ko'rib chiqiladi.

Personalni boshqarish usullarida inson kapitalining roli xo'jalik jarayonini pozitsiyalarda uning ikki afzalligidan kelib chiqadi:

inson xo'jalik yuritish tizimining resursi sifatida – ishlab chiqarish va boshqaruv jarayoni elementi sifatida ya'ni inson o'z ehtiyojlariga, qadriyatlariga ega bo'lgan shaxs sifatida – boshqaruvning asosiy subyekti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6079-son Farmoni. 05.10.2020 https://lex.uz/docs/5030957
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son Farmoni.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni keng joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori PQ-4699-son 28.04.2020-y. https://lex.uz/docs/4800657
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 16-yanvardagi PQ-4118-sonli «Yog'-moy tarmog'ini yanada rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar va sohani boshqarishda bozor mexanizmlarini joriy etish to'g'ri-sida»gi qarori. https://lex.uz/docs/4163941
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. Xalq so'zi 2022-yil 12-dekabr https://president.uz/uz/lists/view/5774
6. Dresvyannikov V.A. - Sentr otsenki i razvitiya personala (Assessment and Development Center): sozdanie i texnologiya rabot - Rusayns - 2017 - 221s. - ISBN: 978-5-4365-2242-5 - Tekst elektronnы // EBS BOOKRU - URL: https://book.ru/book/927768
7. Веснин В. Практический менеджмент персонала. - М.: Юрист,2009. -495 с.
8. Егоршин П. Карьера одаренного менеджера. - М.: Логос, 2008. -408 с.
9. Одегов, Ю. Г. Управление персоналом : учебник и практикум для академического бакалавриата / Ю. Г. Одегов, Г. Г. Руденко. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : Издательство Юрайт, 2019. – 467 с. – (Бакалавр. Академический курс). – ISBN 978-5-9916-8710-2. – Текст : электронный // ЭБС Юрайт [сайт]. – URL: https://urait.ru/bcode/431878 (дата обращения: 28.01.2021).
10. Abdurahmonov Q.X., Xolmo'minov Sh.R., Zokirova N.Q.. Personalni boshqarish: Darslik. – Toshkent. „Sharq», 2008.
11. Pardaev M.K., Abdukarimov I.T., Isroilov B.I. Korxonaning iktisodiy salohiyati tahlili. – Toshkent:Iqtisodiyot va huquq dunyosi nashriyot uyi, 2003. – 256 b.
12. https://yogmoy.uz/uz/page/view?slug=uzegmojsanoat-uusmasi-bujica-2019-jilning-anvar-dekabr-ojlarida-iktisodij-islootlarning-bazarilisi-tugrisida-malumot
13. https://yogmoy.uz/uz/page/view?slug=izro-apparati
14. https://kun.uz/news/2017/07/25/uzpahtasanoateksport...
15. Yusupov, M. (2022). Respublikada yog'-moy sanoatini rivojlantirish yo'nalishlari. Архив научных исследований, 4(1). извлечено от https://journal.tsue.uz/index.php/archive/article/view/2788
16. https://www.apk-inform.com/ru/news/153355717.
17. https://yogmoy.uz/uz/post/view?slug=613-trillion-sum...
18. https://yogmoy.uz/uz/post/view?slug=2022-yilda-393-million...

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov
Musahhih: Xondamir Ismoilov
Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 6

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Тел.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

«Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot» jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi 26-uy.